БЛИЗЬКИЙ СХІД 12.08.2022 | Штефан Лукас

Небезпечний каталізатор: зміна клімату

Екстремальні погодні умови на Близькому й Середньому Сході здатні дестабілізувати всю систему безпеки

Надзвичайно потужні зливи, що перетворюють струмки на бурхливі потоки. Тривалі посухи, що становлять загрозу для виживання сільського населення. Нові й нові температурні рекорди, що стають справжнім випробуванням для містян, а також для тих, хто має проблеми зі здоров'ям. Екстремальні погодні явища почастішали настільки, що через них дедалі більше людей на Близькому й Середньому сході опиняється в тяжкому становищі. Зміна клімату часто загострює вже наявні проблеми.

Іран два місяці потерпає від небувалої спеки, яка посилила трирічну посуху. Станом на зараз пересохлими є понад 80 відсотків іранських земель. Внаслідок нераціонального ведення сільського господарства, зменшення рівня (або відсутності) опадів, а також зростання конденсації ресурси поверхневої води в країні зменшилися на 95-97%. Додатково погіршують ситуацію плотини, які будуються цілими каскадами для швидшого вироблення вкрай необхідної країні електрики й перетворюються на додаткову перепону для небагатьох іще наявних річищ. Яскравим прикладом є озеро Урмія на крайньому північному заході Ірану. Поверхня колись найбільшого внутрішнього озера країни нині зменшилась на 85%, що зробило його практично непридатним для сільського господарства. В минулому окремі частини озера Урмія входили до складу найбільшої природоохоронної зони Ірану, яка припинила своє існування в тому вигляді. На додачу до дефіциту води, що набуває загрозливих масштабів, в Ірані в 2017, 2019 та 2020 роках зафіксовано зростання кількості катастрофічних повеней, спричинених зміною клімату.

Екстремальні погодні явища почастішали

Втім, якщо казати про брак води, Іран випереджає інша держава того самого регіону – Йорданія. Хашимітське королівство

настільки, що через них дедалі більше людей на Близькому й Середньому сході опиняється в тяжкому становищі

десятий рік поспіль потерпає від небувалої посухи. За даними Інституту світових ресурсів (World Resources Institute), Йорданія разом з Катаром, Ліваном, Іраном та Ізраїлем належить до держав, найбільш вразливих до дефіциту водних ресурсів. Протягом останніх десятиліть Йорданії вдавалося задовольняти потребу в питній воді завдяки підземним водосховищам. Але вони вже не вирішують проблему: станом на зараз запаси десяти з дванадцяти водосховищ зменшилися до критично низького рівня.

Екстремальні погодні умови є особливо небезпечними для Йорданії. Якщо в 1980-1990-ті роки посушливі періоди мали місце раз на 15-20 років, то тепер вони стаються чи не кожні три роки, що посилює навантаження на водні резерви країни. Тим часом нестача питної води в Йорданії становить близько 500 млн куб. м. Іноді населення країни змушене обходитися менш ніж 40 л води на день. Для порівняння: в Німеччині споживання води становить 120 л на день на одну людину. Починаючи з 2000-х років, доводиться постійно переглядати розрахунки запасів питної води в Йорданії в бік зменшення. За оцінками спеціалістів, вони будуть вичерпані в проміжку між 2030 і 2050 роками.

Численні подібні приклади дозволяють припустити, які наслідки може мати зміна клімату в регіоні. Через підвищення рівня моря зростає засоленість сільськогосподарських земель у дельті Нілу. Внаслідок відкачування ґрунтових вод та масової забудови відповідних територій цілі квартали Александрії, Каїра, Порт-Саїда просіли під землю, подекуди аж на півтора метра, що суттєво збільшило ризик повеней. Підвищення рівня моря всього на 50 сантиметрів може завдати шкоди понад 8 млн людей у самому лише мегаполісі Александрія. Те саме можливо в віддаленій місцевості Шатт-ель-Араб на півдні Іраку та в іранській провінції Хузестан. З огляду на особливе значення цього регіону для світової торгівлі нафтою та газом, підвищення рівня моря на півметра впродовж наступних 30 років може спричинити величезні проблеми в енергетиці, інфраструктурі й сільському господарстві – з наслідками для регіональної та глобальної архітектоніки безпеки.

Хоча про ці тенденції відомо давно, їхні наслідки для політики безпеки довго не усвідомлювались або ігнорувались. Жодна з держав регіону, крім Ізраїлю та Йорданії, не виявляла бажання вирішувати кліматичні проблеми на міжнаціональному рівні. Екологічна,

кліматична й водна політика вважалася суто національним завданням, а потерпало від цього передовсім місцеве населення.

Жодна з держав регіону, крім Ізраїлю та Йорданії, не виявляла бажання вирішувати кліматичні проблеми на міжнаціональному рівні

Події останніх тижнів, однак, показали, що далі так тривати не може. В середині липня нестача води в Ірані призвела до демонстрацій, під час яких загинуло багато людей. Водночас побільшало випадків нелегального буріння свердловин, а також актів саботажу на державних гідроспорудах на знак протесту проти уряду. Держава реагує в звичний спосіб: репресіями та посиленням контролю. На відміну від демонстрацій за демократичні вибори або права й свободи, учасниками яких є передовсім містяни, зараз на протести виходять і сільські мешканці, що, власне, являють собою консервативну основу тегеранського режиму. Тож і вартові революції, і влада в Тегерані намагаються оновити курс і винести більше екологічних та кліматичних питань на порядок денний. Наразі навіть вартові революції усвідомлюють, що зміна клімату становить одну з головних загроз для Ірану. Ще за часів Хасана Рухані уряд ужив ряд заходів, щоби зупинити висихання озера Урмія.

Однак до приватних і наукових ініціатив із захисту клімату уряд донині ставиться вороже. Щойно заходи з захисту довкілля починають стосуватися малоекологічних інфраструктурних проектів напівдержавних підприємств, про готовність займатися проблемою зміни клімату більше не йдеться. Така поведінка притаманна не лише Ірану.

Кліматичні зміни спершу вдаряють передовсім по селянах, а також по економічно й соціально слабких верствах населення. З огляду на це на Близькому й Середньому Сході має місце дедалі помітніша тенденція до урбанізації водночас із розростанням міських нетрів та бідних районів. Ці фактори сприяють нагромадженню серйозних проблем, які вже відіграли роль у посиленні конфліктів останнього десятиліття.

Наслідки стосуються в тому числі безпекової політики. Наприклад, на місцях доводиться нарощувати потужності для стратегічного прогнозування, захисту від стихійних лих та стійкого розвитку

військового потенціалу. Як уже можна бачити на прикладі Ірану, Йорданії чи інших держав регіону, перед збройними силами та структурами військового командування на Близькому Сході стоять нові завдання. Протягом останніх десятиліть на внутрішньополітичному рівні йшлося передовсім про репресивні заходи для приборкання невдоволення серед населення. Але ця система втратить здатність існувати в такому вигляді вже в найближчому майбутньому. Всім дійовим особам у сфері безпекової політики, зокрема збройним силам, поліції, розвідувальним службам та відповідним міністерствам, доведеться дедалі частіше стикатися з кліматичними змінами. Будь-яка дестабілізація як наслідок екологічної катастрофи здатна похитнути всю наявну систему безпеки. Якщо перерахованим вище гравцям не вдасться знайти відповідь на ці виклики, соціальні хвилювання в регіоні будуть лише посилюватись.

Штефан Лукас

Штефан Лукас (Stefan Lukas) – експерт із Близького Сходу, з 2019 року – запрошений викладач Академії командного складу Бундесверу в Гамбурзі. Досліджує політику безпеки в регіоні Перської затоки, зокрема вплив зміни клімату на політику й безпеку на Близькому Сході, а також дедалі більш значний вплив Китаю в цьому регіоні. Також є консультантом Товариства з питань безпекової політики.